

Debreceni Egyetem

Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék

H-4010 Debrecen, Egyetem-tér 1. Pf.: 9

Telefon / fax: (36)(52) 319-008 * Telefon: (36)(52) 512-900/22112

E-mail: sulizi@tigris.klte.hu

A PARTIUM RÉGIÓ ESÉLYEI A CSATLAKOZÁS UTÁN**Prof. dr. Süli-Zakar István, DSc*****BEVEZETÉS**

A kilencvenes évek végétől, de különösen az ezredfordulót követően Európa nyugati felén kevesebb szó esik a régiókról, s több kutató úgy véli, hogy a „regionalizáció európai hajtóerői kifulladásra látszanak” (FARAGÓ L. 2004). Az utóbbi években valóban kevesebbszer hangoztatják a régiók Európáját, s inkább Európa helytállásáról beszélnek a **globális versenyben**.

Mégis a régió, a regionalizmus és regionalizáció az egységesülő Európa **közös értékét** jelentik. A területi kiegyenlítődés és a kohézió az Európai Unió egyik alapelve maradt napjainkig. A **NUTS II. régiók** az EU forrásrészesedésének 40%-a felett rendelkeznek, ami világméretben is tekintélyes fejlesztési forrást képvisel. Az állami centralizáció lebontása a regionalizáció győzelme a **demokrácia kiteljesedését** is jelentette Európa fejlettebb országaiban, megnövelve a felzárkózás esélyét a periférikus térségek számára.

Regionalistaként meg vagyok győződve arról, hogy a **Nyugat-Európában győzelemre jutott regionalizmus** Közép-Európában – a történelmi megalapozottság hiánya ellenére is – utat tör magának. Ennek megfelelően Közép-Európa keleti felén a jövőben feltétlenül növekedni fog a helyi és regionális önkormányzatok földrajzi együttműködésének, integrálódásának jelentősége. Stratégiai szerephez jutnak a horizontális önkormányzati együttműködések (kistérségek, a „város és vidék” kapcsolatokra épülő településegységek, vonzáskörzetek), s főleg a **valós régiókat megteremtő regionális és eurorégiós kapcsolatok**. A régiók tehát Közép-Európa keleti felén is alulról építkezve a **földrajzi integráció** eredményeként születhetnek meg, másfelől viszont ehhez nélkülözhetetlen a szubszidiaritás gyakorlatának teret nyitó **decentralizáció** véghezvitele is.

*

tanszékvezető egyetemi tanár
DE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék
4010 Debrecen, Pf.: 9
e-mail: sulizi@tigris.klte.hu

REGIONALIZMUS NYUGAT-EURÓPÁBAN

A **régió fogalmát** használó tudományok sajátosan lehatárolt, környezetétől elkülönülő területi egységként kezelik a régiót, amelyet a lokális és a globális szint között helyeznek el. Egy régióhoz tartozó területet a társadalmi-gazdasági folyamatok széles körét átfogó, **soktényezős kohézió**, az itt élő lakosság érzékelhető **regionális identitástudata**, valamint valós önállóságú **regionális intézmények rendszere** fog tartós egységbe. Természetes, hogy az egyes tudományágak gyakran **más-más tényezőket hangsúlyoznak** a régiók meghatározása során.

A **szociológia** és a **kulturális antropológia** a szellemi-tudati, s az etnikai-kulturális összetartozást, a mentalitás és a kulturális értékek hasonlóságát tartja fontosnak a régió elhatárolásánál. A **közigazgatás tudomány** szempontjából a régió intézményesült hatalmi – irányítási – igazgatási hatáskör, amelyre széleskörű **területi öngazgatás** a jellemző. A **politológusok** kiemelt fontosságot tulajdonítanak a központok kijelölésének, illetve a politikai hatalom térbeli megosztásának (Magyar Nagylexikon). A **történészek** a régiót hosszú történelmi folyamatok sajátos termékeként értelmezik.

A **régió** területfejlesztési szempontból olyan társadalmi-gazdasági területegységet jelent, amely **az őt alkotó „részek” szoros együttműködésére és érdekazonosságára épül, de határozott földrajzi határokkal nem minden esetben definiálható**. Jellemzőből adódóan a földrajzi térben a közigazgatási egységek – megyék, a régiók, tartományok, országok – összességében a **regionalizáció** az „állandóságot”, a **regionalizmus** folyamatának eredményei a **makroregionális térstruktúrák** viszont a „változékonyságot” képviselik. A régió azonban mindkét esetben a földrajzi térben tapasztalható sokszínűség (heterogenitás) viszonyi között társadalmi-gazdasági-kulturális téren megnyilvánuló **homogenitást** képvisel (SÜLI-ZAKAR I. 1994).

A **régió földrajzilag közel fekvő nagy- és kisvárosi vonzáskörzetek, település-együttesek, infrastrukturális hálózatok** funkcionális összekapcsolódása, integrálódása. A régió létrejöttének **bázisa a (fejlett) társadalom és gazdaság területi összefonódása, valamint a helyi társadalmak történelmi előzményekre alapozott szoros együvé tartozásának és egymásrautaltságának felismerése. A régió tehát mindenek előtt nagy belső kohézióval rendelkező** (társadalom)földrajzi integráció (SÜLI-ZAKAR I. 1997).

A **földrajzi integráció** hatására kialakuló régió mindig olyan erőter, amelyben a centrifugális erők hatása erőteljesebb, mint a centripetálisoké. A régióképződés természetéből következően a regionalizmus esetében a **régiók határai elasztikusak**. Egyrészt abban az értelemben, hogy egy-egy földrajzilag meghatározott területen, a földrajzi tér valamely entitásként meghatározható szegmensében egyszerre több régióképző tényező hatása is jelen lehet, azonban ezek „erőterei” **nem pontosan fedik le egymást**. Ez különösen azóta van így, mióta a művi- és a társadalmi környezet szerepe a régióképzésben erőteljessé vált. Másrészt a régióhatárok elasztikussága abban a tekintetben is érvényes, hogy a régiót alakító tényezők, illetve azok szerepe időről-időre változik, egyesek jelentősége mérséklődik, másoké felerősödik. A régióközpontok hatótere-vonzásteré az „erejüknek”, illetve a vetélytársakkal folytatott „küzdelem” pillanatnyi eredményének megfelelően is **állandóan változik**.

A térstruktúrák elemzésénél a **természetföldrajzi adottságok** súlyozott figyelembevételét nem tartom szerencsésnek, bár a kistájaknak a lokálpatriotizmus kialakulásában meghatározó szerepe lehet. A természetföldrajzi tájakkal szemben a régióképzésben alapvető szerepet játszik az **intézményi** és a **gazdasági tér**, hiszen az intézményi-szervezési-gazdasági élet szereplői (regionális intézmények, egyéni vállalkozók, cégek, költségvetési és nonprofit szervezetek) a legaktívabb régióformálók. Nyugati példák alapján biztosra vehetjük, hogy a jövőben a területfejlesztési tevékenység alapját a régió (vagy

bizonyos cél elérésére összefogott régiók) jelentik majd Közép-Európa keleti felén is (AMIN, A-TOMANEY, J. 1995.–HORVÁTH GY. 1998.).

A nyugati és egyre gyakrabban a hazai szakirodalomból is mind többször előtűnik az a felismerés, hogy a **régiók** és a **nagyvárosi centrumok** léte szorosan egymáshoz kötődik, ahogyan Lyon alpolgármestere megfogalmazta: „**Nem létezik erős régió, ha nincs a centrumában egy életerős, nagyteljesítményű város**” (PÁLNÉ KOVÁCS I. 1994). A **makroregionális földrajzi struktúrák, a régiók** kialakulása és működése szempontjából tehát **alapvető a nagyváros vonzó hatása**, ereje, fejlettsége, a vetélytársaival szemben képviselt „tér szerkezeti többlete” (PÁLNÉ KOVÁCS I. 1994).

A régióon belüli és a szomszédos régiókban lévő nagyvárosok az együttműködés és feladatmegosztás mellett versenyben is állnak (állhatnak) egymással. Megfigyeléseim szerint tehát a városok (nagyvárosok) között **kiélezett verseny** alakul ki az innovációkért, a jól fizető munkahelyekért, tehát a tőke, a fejlesztési források megszerzéséért. Ehhez a versenyképes városnak sajátos karakterrel, a tőkepiacon is értékelhető előnyökkel, jól szervezett régió- és városmarketinggel kell rendelkeznie.

A **régió** a globális és a lokális között elhelyezkedő **mezoszint** jelensége, az a transzmissziós terep, amelyen – mint sajátos szűrőn – keresztül szüremlenek be egyfelől a helyi adottságokba, viszonyokba a **globális folyamatok** hatásai, másfelől viszont a **lokális folyamatok** jelentős részben regionális szinten kumulálódnak, így épülnek be a globális rendszerekbe (TÓTH L. 1995).

A régió dialektikus megközelítéséből az is következik, hogy **a régióknak létezik egy szintek szerint felépülő hierarchikus rendszere**. Egy-egy régió maga is több alrégióból, szubrégióból állhat – ahol a (szubrégiók) részben átfedik egymást – ugyanakkor adott szempont(ok)ból régióknak tekintett térség más szempontból maga is egy nagyobb régió alrégiója lehet. Bár a régiók kijelölésénél gyakori szempont a belső egyöntetűség, a homogenitás, mégis el kell ismerni azt, hogy a **régióközpontok** és a hozzájuk kapcsolódó **perifériák** munkamegosztása, illetve eltérő szerepe miatt minden régió alapjában véve tagolt. A társadalmi-gazdasági szerkezet, de különösen a fejlettségbeli eltérések, az irányítás és az irányítottság különbözősége miatt a régiókon belül jelentős különbségek figyelhetők meg (NEMES NAGY J. 1996).

PARTIUM A HATÁROKKAL SZÉTSZABDALT RÉGIÓ

Évszázadok óta – egészen a legutóbbi évekig – Magyarországon a regionális politika a megyerendszerre épült, tehát tradicionálisan **a magyar megyék voltak a mindenkori regionális politika megvalósítói**. Nyugat-európai értelemben régiók, tartományok Magyarországon ki sem alakultak korábban. A **Habsburg uralkodók** – főleg centralizációs célzattal – néhány esetben kísérletet tettek a megyéknél nagyobb körzetek-tartományok létrehozására.

Közismert az a történelmi tény, hogy a mohácsi csatavesztés után indult meg az a folyamat, amely **Partium, mint elkülönült közigazgatási egység** létrejöttéhez vezetett. Magyarország a hosszasan húzódó polgárháború és Buda török kézre kerülése (1541) után három részre szakadt. I. Szulejmán Budán és az ország déli-, s középső részein berendezkedett, ugyanakkor biztosította Szapolyai János fiának, az előző év szeptemberében magyar királlyá választott csecsemő II. Jánosnak (Szapolyai János Zsigmondnak) az ország keleti részét, de beleegyezett abba, hogy I. Ferdinánd megtartsa Magyarország nyugati részét.

1542-ben a marosvásárhelyi országgyűlésen az erdélyi „nemzetek” Fráter Györgyöt ismerték el helytartónak, aki jelentős szerepet játszott abban, hogy a Keleti Magyar Királyságból kialakulhatott a külön államiságú Erdélyi Fejedelemség. Az ő meghívására az

1544-es országgyűlésen teljes jogú tagként megjelentek már a Tisza menti, és a tiszántúli vármegyék képviselői is. A Habsburgok és a Szapolyaiak hívei közötti háborúskodásnak 1570-ben a speyeri egyezmény vetett véget. Ebben a nemzetközi szerződésben szerepel először hivatalosan a Partium elnevezés is. A speyeri egyezmény (1570. aug.16.) Miksa magyar király és német-római császár, valamint Szapolyai János Zsigmond választott magyar király között létrejött egyezmény. A Bécsben megkezdődött, majd **Speyerben** folytatott tárgyalások eredményeképpen kötötték meg (János Zsigmondot Békés Gáspár képviselte). Az egyezmény értelmében János Zsigmond, lemondva a királyi címről, Erdély és a Partium fejedelme lett, elismerte Miksát magyar királynak, Erdélyt és az uralma alatt álló magyarországi vármegyéket (a Partiumot) pedig a Magyar Királyság részének.

A Partium (a latin szó jelentése: részek) 1570 után tehát azoknak a kelet-magyarországi területeknek az összefoglaló neve lett, amelyek a kialakuló Erdélyi Fejedelemség közigazgatása alá kerültek. A Partiumot eredetileg öt vármegye: Bihar, Közép-Szolnok, Kraszna, Máramaros és Zaránd, valamint Kővár-vidéke, ezenkívül a karánsebesi és a lugosi kerület alkotta.

Erdély közjogi különállása 1868-ban megszűnt, és a kiegyezéssel létrehozott Osztrák-Magyar Monarchián belül a Magyar Királyság része lett. 1876-ban megszűnt a középkorból öröklött autonómiák rendszere, a történeti Erdély területén 15 vármegyét hoztak létre, amelyek Magyarország egységes közigazgatási rendszerébe illeszkedtek. Ugyanígy a polgári vármegyerendszerbe szervezték be a korábbi Partiumot is: Közép-Szolnok és Kraszna területéből hozták létre az új Szilágy vármegyét. Kővár vidéke döntő mértékben Szatmár vármegyéhez került, a zarándi részeket pedig megosztották Hunyad és Arad vármegyék között. **A Partium tehát megszűnt közigazgatási területként a lakosság azonban földrajzi tájnévként tovább használta elsősorban a Nagyvárad–Zilah–Máramarossziget közötti térség megjelölésére.**

A Partium területét átszeli az Alföld és a hozzá Északról és Keletről csatlakozó hegy- és dombvidékek érintkezési zónájában (tehát tájhatáron) kialakuló **vásárvonal**, vagy vásárváros-vonal. Ezen a vonalon helyezkednek el az eltérő tájak különböző termékeit évszázadok óta kicserélő vásárvárosok, melyeknek helyzeti energiáit a vasúthálózat meghatározta. A magyar vasúthálózat centrális vonalai a piacközpontokból az összegyűjtött árucikkeket elsősorban Budapestre és Bécsbe szállították, a vasúti mellékvonalak pedig biztosították a városoknak a vonzaskörzeteikkel való kapcsolatot. **Az Alföld keleti peremén futó vásárvonalon** – természetesen a Partium területén áthúzódó részén is – **fontos, sőt országos jelentőségű transzverzális vonalak is kiépültek.** Ezek a transzverzális vonalak biztosították az Alföld déli és keleti területeinek az összeköttetését, illetve lehetővé tették ezeknek egyrészt a tengerparttal, másrészt az ÉK-magyarországi hegyvidéki területekkel való kapcsolatát.

Az **alföldperemi vásárvonalon** jelentős városi központok (Versec, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagyszőlős, Munkács, Ungvár, majd nyugatabbra Sátoraljaújhely, Kassa, Miskolc, Eger és Gyöngyös) fejlődtek, s vonzaskörzeteik lefedték a köztük lévő rurális környezetet. A vásárvonalon fekvő, s egymással szoros kapcsolatban álló nagyvárosok és vonzaskörzeteik a századfordulón elindultak a földrajzi integráció, a regionalizmus útján (SÜLI-ZAKAR I. 2005.) A Partium területén különösen a kitüntetett földrajzi helyzetben lévő város, **Nagyvárad** („Bihar-ország fővárosa”) haladt sikerrel a régiószervezés útján. A partiumi városok (Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Nagybánya, Máramarossziget) fontos szerepet játszottak a monarchia idején Budapest ellensúlyozásában, hiszen **Nagyvárad és a többi „ellenpólus”** (Temesvár, Arad, Szeged, Zágráb, Pozsony, Kassa, Kolozsvár stb.) térszervező funkcióik révén hozzájárultak a földrajzi decentralizáció megvalósításához.

Az első világháborút lezáró **trianoni békeszerződés** hazánk északkeleti határát úgy jelölte ki, hogy az előzőekben említett vásárvonalat (s az általa felfűzött városi központok nagyobb hányadát) Csehszlovákiának, illetve Romániának ítélte. A Partium területén a határmegvonás során a legfontosabb elv a **tájhatáron fekvő vásárvárosok, illetve az őket felfűző transzverzális vasútvonalak elcsatolása volt**. Etnikai szempontok ezen a határszakaszon sem érvényesültek, s itt az új trianoni határ lényegében kijelölhető a vasútvonalak révén.

A két világháború között **az ellenséges szomszédi viszony** az emberi, de a gazdasági kapcsolatokat is csaknem lehetetlenné tette a Partium Magyarországon maradt „részei”, s az egykori piacközpontjaik (Nagyvárad, Nagykároly, Szatmárnémeti, Beregszász, Munkács, Ungvár stb.) között. Így jelentős magyarországi falusi területek maradtak városi központok nélkül a Partiumban is. Az új határ elválasztó-elzáró szerepe miatt természetesen a túlsó oldalra került vásárvárosok is megszenvedték vonzáskörzetük megcsonkítását.

A trianoni határmegvonás ugyanakkor egyfajta „felvirágzást” hozott **a partiumi identitás** újjászületésében, különösen a Nagy-Romániához csatolt „részekben”. 1920-után az általánosító köznapi „erdélyi” megjelölés helyett Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megyék értelmisége önmagát gyakran pártiuminak határozta meg.

A **Partium** határ menti térségeire 1920-óta a rossz közlekedéscsökkentő földrajzi helyzet, az elzártság a jellemző. A városi szolgáltatások elérése különösen drága és időigényes. Az elmúlt évtizedekben végzett kutatásaink bizonyították, hogy a Partium területén a terület- és településfejlesztési feladatai közül elsőrendűen azokat kell támogatni, melyek segítségével a határ mentén is elérhető a települések bizonyos csoportjánál a **demográfiai stabilizálódás**. Ezt elsősorban a gazdaság dinamizálásával, a lakóhelyi életkörülmények javításával érhetnénk el, és a folyamatot az elmaradott, országhatár menti térségekben területi preferenciákkal is támogatni kell. A **területi preferenciák** széles körű bevezetésére nemcsak humanitárius okok miatt érdemes sort keríteni, hanem azért is, mert országos és nemzeti érdek, hogy megszüntessük az itt lakó népességre ható taszítóerőt, ez ugyanis a határtérség elnéptelenedését okozhatja. 1989 előtt **Magyarország és Románia feszült kapcsolata** miatt a Partium határ menti térségeinek fejlesztése egyik országban sem kapott prioritást. Határon átnyúló közös fejlesztésekre pedig gondolni sem lehetett (KOZMA T. 2005).

RÉGIÓK A KIBŐVÜLT EURÓPAI UNIÓBAN

A **régió** még napjainkban is divatos kifejezés, divatszó, közhely – sőt a kilencvenes években sztárkifejezés volt –, amelyet sokan és sokféleképpen értelmeznek és használnak. A latin eredetű szót a hétköznapi szóhasználatban a térség, vidék, övezet, táj, körzet, államokon belüli terület egység szinonimájaként használják (Magyar Nagylexikon 2002). Természetesen a földrajztudomány művelői számára pl. a táj és a körzet ugyanakkor egészen mást jelent, és soha nem tekintik ezeket azonos jelentésű szakkifejezéseknek. Fontos tehát tisztázni, hogy a tudományok képviselői mit is értenek a régió, és egyáltalán milyen típusú régióról beszélhetünk az Európai Unió regionális politikája kapcsán.

A **régió-kérdés** bonyolultságát bizonyítja, hogy a regionális kutatók véleménye Nyugat-Európában is igen eltérő abban a tekintetben is, hogy a régiót objektívnek tekinthetjük, vagy szubjektív alkotásnak. Több regionális szakember arra biztatja a kutatókat-politikusokat, hogy ne a régió létrehozásán fáradozzanak, hanem ismerjék fel a földrajzi térben meglévő **objektív valóságot**.

Ugyanakkor **Cséfalvay Zoltán** arról ír: „A régió nem valami kész, objektíven is megragadható természeti, gazdasági és társadalmi adottság, hanem egy társadalmi folyamat eredményeként kialakuló konstrukció. A régiót mi emberek hoztuk létre. Mi adunk jelentéstöbbletet a földrajzi tér valamely darabkájának, mi rendelünk hozzá valamilyen

tartalmat, amitől azután a térnek ez a darabja régióvá válik. A régiót mi, emberek teremtjük egy sajátos gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális konstrukciós folyamat, a regionalizálás során” (CSÉFALVAY Z. 2004).

Faragó László megállapítja, hogy „a regionalizáció hatalmi harc, a régió elsősorban irányítási-politikai eszköz, társadalmi – nálunk tudományos-politikai – produktum, a nyelv segítségével létrejött diszkurzív termék, amely a praxisban nyeri el végső értelmét”. (FARAGÓ L. 2004).

Az egymásnak ellentmondó véleményeket abban az esetben tudjuk „összebékíteni”, ha elismerjük, hogy **a földrajzi térben egymást átszóve legalább kétféle régió létezik**, illetve egy régió kétféleképpen „viselkedik”, azaz **kettős természetű**.

Megfigyeléseim, kutatási tapasztalataim arról győztek meg, hogy a régióhoz kapcsolódó földrajzi jelenségek **kettős természetűek**. A nemzetközileg elismert regionális szakember, **Lorenz, D.** tanulmányaiban (1989, 1991, 1992) **különbséget is tesz a regionalizáció (regionalisation) és a regionalizmus (regionalism) jelensége között**.

A **regionalizmus** folyamatának hátterében viszonylag tartósan érvényesülő természeti-társadalmi-gazdasági-kulturális tényezők összefüggő rendszere áll; eredményeként egyes tájak, településegységek, kistérségek közötti gazdasági és társadalmi kapcsolatok olyan mértékben erősödhetnek fel, hogy ezen térségek összessége **regionális strukturáltsági szempontból összetartozó területnek tekinthető**. Tehát az alapvető földrajzi-társadalmi-gazdasági folyamatok, értékek és érdekek alapján az alkotórészek között magas fokú integráció alakul ki. A **regionalizmus**, mint folyamat alapvetően a (földrajzi tartalmú) természeti-társadalmi-gazdasági törvényszerűségekre épülő **természetes** (tehát objektív) **kapcsolatok** kialakulását jelenti.

A regionalizmussal szemben a **regionalizáció** intézményi szinten irányított és szabályozott közigazgatási-politikai folyamat, amilyen például Magyarországon a közigazgatási régiók megalapítása lesz majd. A földrajzilag egymáshoz közel fekvő önkormányzatok olyan közigazgatási-politikai közössége, amelyet hivatásos politikusok irányítanak. Végső cél ebben az esetben az, hogy a (helyi és területi) önkormányzatok összessége kedvezőbb politikai pozíciót érjen el. A regionalizáció esetében tehát meghatározó az **intézményi szabályozás és a politikai irányítás**, tehát ezt a fajta régiót valóban mi emberek hoztuk létre.

A folyamat lényegét tekintve a **régióképződés** – mind a regionalizáció, mind a regionalizmus esetében – **földrajzi integrációt** jelent. A magyar szóhasználat ma még **nem igen tesz különbséget** a két folyamat között, sőt a külföldi szakirodalom is többségében csak a regionalizmus fogalmát használja, és mint a globális világgazdasági folyamatok – a globalizmus – ellenpárját alkalmazza.

Természetesen én sem tagadom, hogy **e két folyamat** – földrajzi aspektusból is – **kapcsolatban áll egymással**; – egyfelől a regionalizmus hozzájárulhat a politikai-társadalmi-gazdasági folyamatok gyorsításához, – másfelől a helyi és területi önkormányzati munka és hatalmi harc (azaz a regionalizáció) eredményessége, a közélet demokratizálódása megfelelő alapot teremtenek a **regionalizmus** teljes körű kibontakozásához. Ennek kiépülése esetén, Magyarországon is az olyan fontos intézményrendszerek, mint pl. a területfejlesztés, a regionális tervezés a helyi önkormányzatoktól és az állami közigazgatástól csaknem „függetlenek” lesznek.

A kettős természetű regionális jelenségek esetében a lényegi kapcsolódások alapján a **regionalizmus** elsődlegesen **horizontális integrációt**, a **regionalizáció** döntő mértékben **vertikális integrációt** jelent. Ez a meghatározás azt emeli ki, hogy mindkét jelenség végeredményében a **földrajzi térben lejátszódó területi integrációt** jelent, de bennük az alkotórészek összeszerveződése lényegesen különbözik ((SÜLI-ZAKAR I. 1999).

A **regionalizáció** nem egyenlő felek alkujaként jön létre, s a (regionális) politikai hatalomból való eltérő részesedést – s még demokratikus berendezkedés esetén is –, bizonyos alávetettséget tételez fel. (Ez majd Közép-Európában is például a helyi és a regionális önkormányzatok „szintbeli” megkülönböztetését követeli meg.)

A **regionalizmus** a meglévő centrum-periféria kapcsolat ellenére (alapvető meghatározottságát illetően) horizontális integrációt jelent, tehát egyenjogúságot. Nyugat-Európában a közös érdekek talaján lehetőség nyílt arra, hogy a települések, közösségek, gazdasági szervezetek stb. stratégiai módon éljenek, tervezzenek. Ehhez azonban kiépült regionalizmus szükségeltetik, amit **nem lehet egyszerűen deklarálni**, ennek a társadalmi-gazdasági fejlődés eredményeként ki kell alakulnia. Természetesen azt is szem előtt kell tartani, hogy a társadalmi változások és a gazdasági átalakulás eredményeként **a térbeli kapcsolatok is folyamatosan változnak**.

A regionalizmus eredményeként olyan **makroregionális földrajzi struktúra** jön létre, mely a humán, az ökológiai, s az ökonómiai erőforrások optimális hasznosítását teszi lehetővé. Tapasztalataim szerint az önkormányzatok a **horizontális**, közös érdekeken nyugvó kapcsolattól, az együttműködéstől, az **integrációtól** ma még idegenkednek. Márpedig az együttműködésre való készség és képesség a **valódi önkormányzatiság** ismerte. Éppen ezért a jövőben feltétlenül növelni kell a régió belüli együttműködések jelentőségét, stratégiai szerephez jutnak majd a horizontális önkormányzati, a makroregionális és a nemzetközi kapcsolatok.

A régióépítést szem előtt tartva, tehát mind a **regionalizmusra**, mind a **regionalizációra** a **folyamatjelleg** a meghatározó, azonban erre a **regionalizáció** esetén, s történelmi távlatban a **folyamat megszakítottsága** a jellemző. (Az ország-, tartomány-, vagy megyehatárok esetenként igen tartósnak bizonyulnak.). A **regionalizmusra a folyamatos változás, fejlődés-visszaesés a jellemző, de a regionalizmus folyamatoságában** is bekövetkezhetnek gyors változások, ugrások. Ezeket kiválthatják új természeti-társadalmi-gazdasági folyamatok, rövid vagy hosszabb lefolyású események, de előidézhetik a változásokat külső és kényszerű beavatkozások is (pl. pusztító árvíz, autópálya-építés, egyetemalapítás, új határmegvonás stb.).

Ezt az állandó vagy folyamatos változást jól szemléltetik a kelet-magyarországi regionális és felsőfokú központokra **négy időkeresztmetszetben** kiszámított **vonzási erőter-változási** vizsgálatok. A földrajzi térben az erőterek – a makroregionális és felsőfokú központok „erejének” megfelelően – állandóan a kiterjedés-összehúzódás, tehát a területi változás állapotában vannak.

Eredményes regionális politikát a regionalizmus és a regionalizáció kiépítésétől, a terület- és településfejlesztés összezsugorodó-kiformálódó mechanizmusától, s az erősödő magángazdaságok katalizátor-szerepétől várhatunk. Egyre többen látjuk úgy, hogy a közigazgatás korszerűsödését feltételező államigazgatási-intézményi racionalizálási kísérletektől nem várhatjuk a regionális politika megjavulását. Ahhez alapvetően állami **decentralizáció** szükséges, amelynek során a formálódó (NUTS II.) régiók a szubszidiaritás elvét követve kellő „hatalommal” vértéződnek fel.

Nyugat-európai példák bizonyítják, hogy a **hatékony** regionális politika működtetéséhez elsősorban regionális hatókörű (elsősorban K+F) intézmények, területi kamarák, fejlesztési társaságok, térségi érdekeltégű bankok, civil szervezetek letelepítése szükséges. Ma még sajnálatos az a tény, hogy a területi tervezés, a regionális marketing, s a nagytérségi infrastruktúra fejlesztésének összehangolása, egyáltalán kezdeményezése – melyek **alapjai a regionalizmusnak** – az ágazati politikához és ágazati tervezéshez képest még igen fejletlenek és erőtlenekek Magyarországon és Romániában.

AZ ÚJRA EGYSÉGESÜLŐ PARTIUM RÉGIÓ ESÉLYEI

A magyar és a román rendszer-változás, illetve a Szovjetunió szétesését követően gyorsan – és döntően pozitív előjellel bontakoztak ki Kelet-Közép-Európában is az eurorégiós együttműködések. Az **eurorégiós együttműködéseknek** szükségszerű feltétele a határok korábbi elválasztó szerepének megszüntetése és átjárhatóságának biztosítása. A Partium térségében több eurorégió is alakult az elmúlt másfél évtizedben, közülük is elsőként a **Kárpátok Eurorégió**, amely a posztkommunista országok területén legkorábban már a kilencvenes évek elejétől igyekezett kibontakoztatni a határon átnyúló kapcsolatokat. A Kárpátok Eurorégió Európa legnagyobb területű eurorégiói közé tartozik, s területe teljes egészében lefedi az általunk kijelölt partiumi térséget. A kilencvenes évek elején bekövetkezett politikai és gazdasági átalakulás Európa középső részén is felcsillantotta az **interregionális együttműködés** lehetőségét és lehetővé tette a nyugat-európai tapasztalatok itteni gyakorlati alkalmazását is. Közismert, hogy Közép-Európában a Kárpátok Eurorégió területét szabdalják fel leginkább államhatárok. Ezek társadalmi-gazdasági fejlődést akadályozó hatása térségünkben eléggé közismert, s az érintett területek elmaradásában jelentős részt tulajdoníthatunk a határok elválasztó szerepének. Az elmúlt évtizedekben a periférizálódó Kelet-Közép-Európán belül a Kárpátok Eurorégió által érintett területek társadalmi-gazdasági leszakadása egyre hangsúlyozottabbá vált, s egyre többen úgy látjuk, hogy a leszakadó határokkal felszabdalt térség számára az egyik legfontosabb kitörési pont a határok elválasztó szerepének csökkentése, a határmenti külkapcsolatok erősítése.

A **Kárpátok Eurorégió** tevékenységének fókuszában az oktatási, kulturális, gazdasági, információs, műszaki-tudományos, kereskedelmi, katasztrófaelhárítási és politikai tevékenység áll. Az elmúlt 15 év eredményei között mi a Kárpátok Eurorégió (geo)politikai sikereit tartjuk éppen a legjelentősebbnek, de a többi felsorolt együttműködési terület is szerepelt már az Alapító Nyilatkozatban is. A Kárpátok Eurorégió esetében a **Regionális Egyetem NKFP** pályázatunk szempontjából alapvető jelentőségűnek tartjuk azt a tényt, hogy működik a Kárpátok Eurorégió Egyetemeinek Szövetsége, amelynek tagja a Partium területén működő egyetemek-főiskolák többsége (JUHÁSZ E. 2005).

A Kárpátok Eurorégiót követve a Partium térségében napjainkra már **számos CBC-szervezet működik**, így a Hajdú-Bihar – Bihar Eurorégió, vagy a Bihari Határmenti Önkormányzatok Szövetsége, melyek a szétszakított Bihar vármegye, valamint Debrecen és Nagyvárad határon átnyúló kapcsolatait igyekeznek erősíteni.

Nagy aktivitást tanúsít Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve Nyíregyháza is az euroregionális kapcsolatok szervezésében, tehát ezek az önkormányzatok kihasználják különleges geostratégiai helyzetüket. Az **INTERRÉGIÓ Szabolcs-Szatmár-Bereg**, valamint Szatmár megyék és Kárpátalja kapcsolatait szervezi, épít a hármashatárból adódó kedvező lehetőségekre. A „Nyíregyházi Kezdeményezés” hozta létre az EUROCLIP/Eurokapocs szerveződést, amely Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Nyíregyháza megyei jogú város kapcsolatait építi az Európai Unión kívüli országokkal Oroszországgal, Moldáviával és elsősorban Ukrajnával.

A Partium területén működő – ma már elég nagyszámú – CBC-szervezet csaknem kizárólag **magyarországi önkormányzatok kezdeményezésére keletkezett**. Legnagyobb fogadóképiséget a határon túli magyar önkormányzatok, szervezetek tanúsítják, s az ő elvárásaik is a legnagyobbak. A kibontakozás akadályozói legtöbbször a szomszédos országok kormányzati szervei, illetve a még mindig fejletlen önkormányzatiság.

A felmerülő problémák ellenére úgy véljük, hogy a Partiumban működő eurorégiók tevékenysége **reális kitörési lehetőséget nyújthatnak** a térség gazdasága számára, sőt segítséget jelenthet az itt meglévő etnikai-kisebbségi problémák megoldásában is. Természetesen a Partium társadalmi-gazdasági felemelkedése nagymértékben függ attól, hogy

a határon átnyúló együttműködések érdekében a meglévő erőforrásokat milyen mértékben sikerül dinamizálni, illetve az együttműködésbeli érdekeltséget fokozni.

A **periférikus helyzet** a partiumi területek többségében konzerválódott, egyes esetekben még romlott is, és már az is eredménynek számít, ha legalább bizonyos részterületeken történt némi előrelépés. Ilyen területnek - szinte egyedüliként - a telekommunikációs hálózat fejlődése tűnik, ez azonban nem a Partiumon belüli együttműködésnek, hanem egyéb, minden országban egyöntetűen jelentkező törekvéseknek, gazdasági prioritásoknak köszönhető, ami Kelet-Közép-Európa egészére jellemző. Az e téren bekövetkezett, országról országra eltérő, de minden esetben számottevő mértékű javulás ugyanakkor javítja, és a jövőben még tovább javíthatja a Partiumon belüli együttműködés hatékonyságát, hiszen **egyre könnyebb a kapcsolatteremtés** (SÜLI-ZAKAR I. – CZIMRE K. – TEPERIC K. 2000).

Magyarország és Románia Európai Unió csatlakozása után a Partium-régió **többféle üzenetet** tartogat számunkra:

- Történelmi üzenete a határokkal szétszabdalt területek egymásra utaltságát bizonyítja.
- Földrajzi energiái biztosítják azokat a fontos alapokat, amelyekre a múlt, de a jövő sikeres együttműködése is épülhet. Az államhatárok akadályozó szerepét leküzdve újra érvényesülhetnek a komparatív előnyök.
- A határokon átívelő Partium régióknak igen jók az esélyei a humán erőforrások fejlesztése szempontjából, s az együttműködés különösen a felsőoktatás és a felnőttképzés terén lehet a legeredményesebb.
- Geopolitikai küldetése a Partiumnak az, hogy elősegítse az egységes Európa létrejöttét.

A bizonyítékunk arra, hogy ezeket a fennkölt célokat és feladatokat meg tudjuk valósítani az, hogy kutatásaink során többször és több oldalról is megbizonyosodtunk arról, hogy **a Partium valóban organikus régió**, „melyet nem megteremteni kell, hanem fel kell ismerni” (TÓTH J. 1996), s a kutatóknak és politikusoknak kibontakozását (reorganizációját) kell elősegíteni.

ÖSSZEZÉS

Nyugat-Európában a közösségek, a települések és a gazdaság működésének-versenyének „színtere” – bizonyítja egyre több kutatási eredmény – a kilencvenes évek elején már **kevésbé a nemzeti határokkal körülzárt országterület, sokkal inkább** az együttműködés bázisán létrejövő-formálódó (esetleg több országhoz tartozó) **régió** volt. A regionalizmus és regionalizáció 1995-re az európai gondolkodás szerves részévé vált. Nem előzmények nélküli ez a jelenség, sőt azt mondhatjuk több évszázados előzményekre épül ez a sajátos európai modell (Armstrong, H.W. – Vickerman, R.W. 1995).

A kis területű, földrajzilag igen tagolt Európa már alapvető morfológiai adottságait tekintve is megalapozza a **decentralizált** államberendezkedést. Ezt használta ki, illetve erősítette fel **az elmélyülő európai integráció**, amely már az ötvenes évek óta alapvető elvének tekinti a „nemzetek felettség” eszméjét. Ez az eszme viszonylag korán felismerte az európai regionalizmusban rejlő lehetőségeket. A kiépülő integráció **csökkentette a nemzeti szint kompetenciáját** (a nemzeti piac, a nemzeti határok, a nemzeti valuta), ugyanakkor a „szunnyadó” **regionális szintet aktivizálta**, számára új fejlődési utakat nyitott. A szubnacionális szinten jelentkező **eszmei-kulturális-történelmi értékek** a regionális támogatási rendszerek kiépülésével **direkt anyagi érdekekkel** egészültek ki.

Elsősorban **Jacques Delors** elnöki tevékenységéhez (1985-1995) köthető, hogy a Maastricht-i Szerződés révén megszületett Európai Unióról, mint a „régiók Európájáról”

beszélhetünk. Delors beszédeiben többször is kiemelte, hogy a Bizottság a (NUTS II.) régiókat tekinti elsődleges partnernek, s rajtuk keresztül működteti a Strukturális Alapokat. A régiók jelentik az építőkövet az új Európa, a „régiók Európájának” felépítéséhez.

Az **európai regionalizmus** egyik pilléré a decentralizáció jelenti, amely a nemzetállamokon belüli **új hatalmi munkamegosztás** kialakulását eredményezte. A nyolcvanas években ennek megfelelően a nemzetállami regionális politikát a régiók saját politikája váltotta fel. Az Európai Unióban a regionális decentralizáció támogatói a legfejlettebb régiók, hiszen elsősorban ők az egységes piac, a gazdasági és a monetáris unió nyertesei.

A regionalizmus másik **éltető forrása az Európai Unió** gyorsan elmélyülő szervezeti, működési és finanszírozási reformja volt. **Az uniós bürokrácia** a nyolcvanas évektől egyre inkább nem a nemzetállamokat, hanem az egyre nagyobb szerephez jutó régiókat tekintette partnernek.

A második világháború után Nyugat-Európában a lakosságnak csak negyede lakott föderalizált államokban, ma már **a lakosság több mint 60%-a** „föderalizált-decentralizált-regionalizált” államokban él, ahol a társadalmi-gazdasági folyamatok befolyásolásában már nem az állam játssza a kizárólagos szerepet (HORVÁTH GY. 1998).

Az európai régiók – a legtöbb országban – jelentős **történelmi előzményekre** alapozódnak. Sok régió korábbi – többnyire feudális kori – területi egység újjászületéseként alakult ki, s több esetben szinte tökéletes földrajzi fedés mutatható ki az egykori nagyhercegség, tartomány, vagy királyság és a mai régió között. Azok a **földrajzi és etnikai** adottságok, amelyek közrejátszottak a feudális korban az akkori tartományok létrejöttében, az elmúlt évtizedekben a régióképződésben is aktivizálódtak, illetve újraéledtek. A nyugat-európai regionális szakirodalom ennek megfelelően a régiók létrejöttében nagy jelentőséget tulajdonít az emberekben élő **régió-tudatnak**, amelynek kialakulásában a közös történelmi múltnak, a földrajzi alapú **egymásrautaltság felismerésének** kiemelkedő szerep jutott. A határokkal szétszabdalt Partium régió **újraegyesítése** estében is ezekre a meglévő erőforrásokra építhetünk.

HIVATKOZÁSOK

- AMIN, A. – THRIFT, N. (szerk.) (1994) Globalisation, Institutions, and Regional Development in Europe. – Oxford, Oxford University Press
- AMIN, A. – TOMANEY, J. (1995) The regional dilemma in a neo-liberal Europe. – European Urban and Regional Studies 2. pp. 171-188.
- ARMSTRONG, H. W. – VICKERMAN, R. W. (szerk.) (1995) Convergence and Divergence Among European Regions. – London, Jessica Kingsley Publishers
- BERNEK Á.-SÜLI-ZAKAR I. (1997) Régiók, regionális folyamatok a világgazdaságban. – Tér és Társadalom XI. évfolyam 4. sz. pp. 85-104.
- BUDA M. – KOZMA T. (Szerk.) (1997): Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. – Acta Paedagogica Debrecina XCVI. Debrecen, 278 p.
- CSÉFALVAY Z. (2004) Globalizáció I.-II. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 254p. és 311p.
- ENYEDI GY. (1996) Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. – Bp. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület
- FARAGÓ L. (2004) A regionalizmus hajtóerői Magyarországon. – Tér és Társadalom XVIII. évf. 3. szám. pp. 1-23.
- HORVÁTH GY. (1998) Az európai regionális fejlődés és politika távlatai. – Tér és Társadalom XII. évfolyam 3. szám pp. 1-26.
- HORVÁTH GY. (1998) Európai regionális politika. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 501 p.
- ILLÉS I. (1997) A regionális együttműködés feltételei Közép- és Kelet-Európában. – Tér és Társadalom XI. évfolyam 2. szám pp. 17-28.
- ISARD W. (1960) Methods of Regional Analysis: an Introduction to Regional Sciences. – The M.I.T. Press, Cambridge, Mass.

- JUHÁSZ E. (2005)** Hajdú-Bihar felsőoktatási atlasza. PhD értekezés kézírata. Debrecen: Egyetemi tanszéki könyvtár 120 p.
- JUHÁSZ E. (2006)** A regionális együttműködés módszerei – In: Régió és oktatás, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen pp. 57-61.
- KOZMA T. (1997):** Túlélés vagy felzárkózás? – *Educatio* VI. évf. 3. szám. Oktatókutató Intézet Budapest, pp.453-464.
- KOZMA T. (2005):** Kisebbségi oktatás Közép-Európában. Budapest: Új mandátum
- KOZMA T. (2006):** Regionális átalakulás és térségi visszhang – In Régió és oktatás. Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen pp. 13-24.
- LORENZ D. (1989)** Trade in Manufactures, Newly Industrializing Economies and Regional Development in the World Economy. A European View. – *The Developing Economies*, No. 3.
- LORENZ D. (1989)** Trends towards Regionalism in the World Economy. – *Intereconomics*, Vol. 24. No. 2.
- LORENZ D. (1991)** Regionalisation versus Regionalism – Problems of Change in the World Economy. – *Intereconomics*, Vol. 26. No. 1.
- LORENZ D. (1992)** Economic Geography and the Political Economy of Regionalization: The Example of Western Europe. – *The American Economic Review*, May
- MÁRTON GY. (2004)** Az Első Magyar Nemzeti Fejlesztési Terv tervezési folyamatának tapasztalatai regionális szemszögből. – *Falu Város Régió*. 9. sz. pp.32-45.
- NEMES NAGY J. (1996)** Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. – *Földrajzi Közlemények* CXX(XLIV). Kötet, 1. sz. pp. 31-48.
- PÁLNÉ KOVÁCS I. (1994)** A területfejlesztés kihívásai előtt az önkormányzati rendszer. – In: Tér és Közigazgatás (szerk: Csefkó F.). MTA RKK - Magyar Közigazgatási Intézet. Pécs-Budapest, pp. 30-44.
- RECHNITZER J. (1993)** Szétszakadás vagy felzárkózás (A térszerkezetet alakító innovációk). – MTA RKK, Győr, 208. p.
- SÜLI-ZAKAR I. (1992):** A Study of State Borders as Factors Blocking Socio-Economic Progress in North-Eastern Hungary. – *Geographical Review (Földrajzi Közlemények)*. CXVI. (XL.) vol., International Edition, pp. 53-64.
- SÜLI-ZAKAR I. (1994)** Regionalizmus és régió. – In: Mátrai M. - Tóth J. (szerk.) A középszintű közigazgatás reformja Magyarországon 2. Kötet - Térszerkezet-régió-vonzáskörzetek-kistérség, Székesfehérvár-Pécs, 1994. pp. 14-24.
- SÜLI-ZAKAR I. (1997)** Régiók a földrajzi térben (Regions in the Geographical Space). – In: földrajz hagyomány és jövő. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest, pp. 59-90.
- SÜLI-ZAKAR I. (1997):** Határon átnyúló kapcsolatok. – In: Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. (Szerk.: Buda M. - Kozma T.). *Acta Paedagogica Debrecina* XCVI., Debrecen, pp. 13-65.
- SÜLI-ZAKAR I. (1999)** A régiók Európában és Magyarországon. – *Debreceni Szemle*. VII. évf. 3. sz. pp. 355-370.
- SÜLI-ZAKAR I. (2001):** A Kárpátok Eurorégió oktatásszociológiai szempontú elemzése. – In: Az iskola, mint az esélyteremtés, a felemelkedés eszköze. (Szerk.: Tordai A. – Zádor E.). Oktatási Minisztérium HTSART Kft. Esztergom-Budapest, pp. 32-46.
- SÜLI-ZAKAR I. (2005):** Régió, regionalizmus és regionalizáció. – In: Régió és oktatás – Európai dimenziók. (Szerk.: Pusztai G.) Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen. pp.12-22.
- SÜLI-ZAKAR I. (2006):** Partium – A határokkal szétszabdalt régió. – In: Régió és oktatás – Európai dimenziók. (Szerk.: Juhász E.) Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen. pp. 25-42.
- TÓTH J. (1988)** Urbanizáció az Alföldön. – *Területi és Települési Kutatások* 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988, 200. p.
- TÓTH J. (1994)** Border Regions and Ethnic Minorities in Hungary. – *Delo* 10. Ljubljana. pp. 197-204.